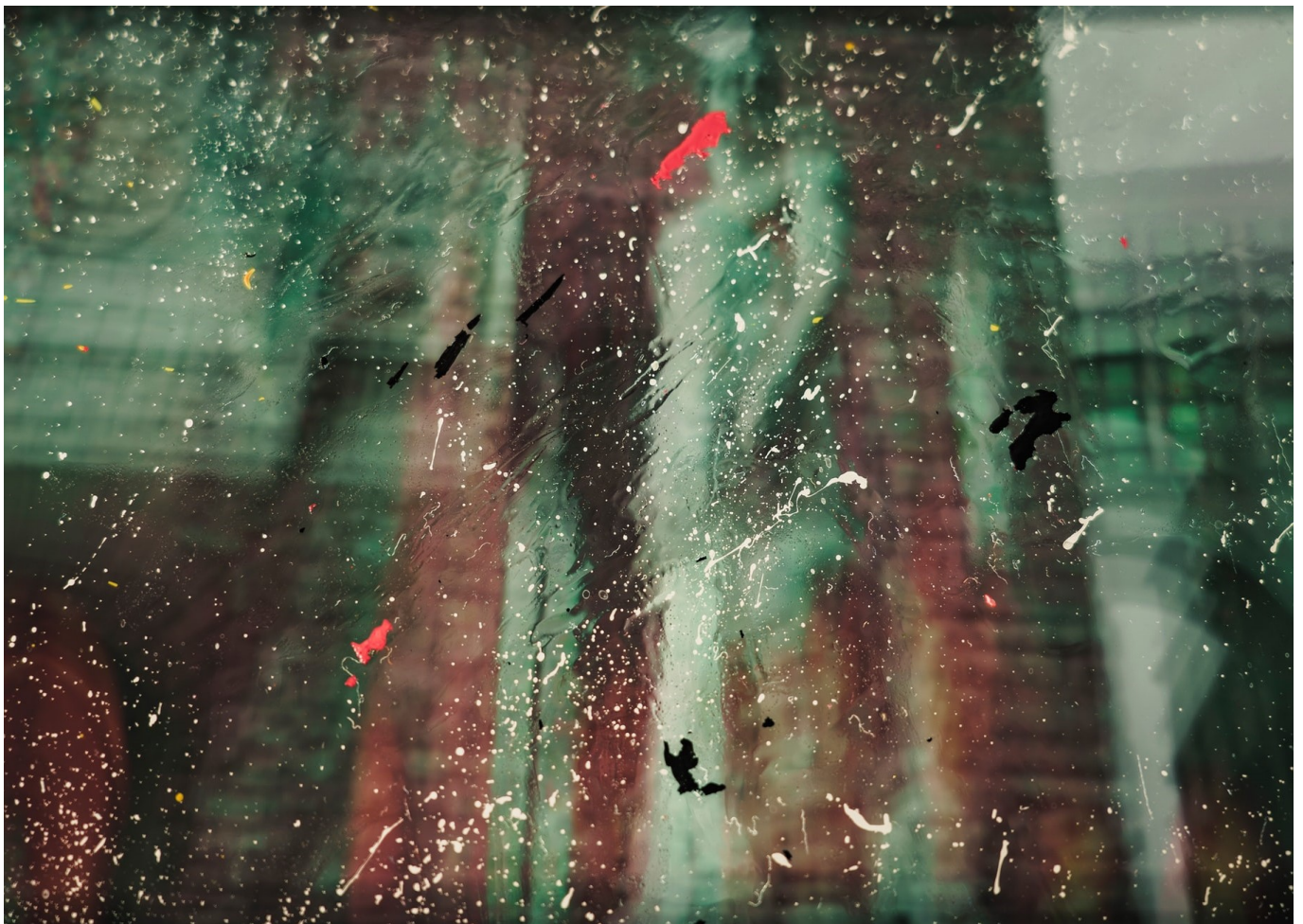

Урбаністична міфотворчість. Про що розповідають містечка галіційські?

ЮЛІЯ КАРПИЦЬКА

28 ЛИПНЯ 2021

Дрогобич і Величка, Трускавець і Криниця, Яремче й Закопане, нарешті, Львів і Краків. Міста й містечка, які сьогодні лежать по різні боки українсько-польського кордону, колись були об'єднані амбітною ідеєю.

Утворене 1772 року на тлі Першого поділу Речі Посполитої королівство Галіції і Лодомерії (або Галичини і Володимирії), що охопило частину Волині, Буковину, історичну Галичину з натуральним кордоном уздовж Збруча й землі Малопольщі, увійшло до складу Австро-Угорської імперії, ставши її другою за розміром і найбільш контроверсійною провінцією. За легендою, імператриця Марія Тереза плакала, беручи Галіцію, бо їй, побожній правительці, здавалося великим гріхом докластися до окупації іншої католицької країни. З другого боку, радники імператриці немало попрацювали над виправданням претензій Австро-Угорщини на ці землі. На руку зіграли історичні моменти — залежність Галицько-Волинського князівства від Угорщини та права чеської корони на князівства Заторське і Освенцимське; це стало підставою для довгої, незручної назви — «Королівство Галичини та Володимирії з Великим князівством Краківським і князівствами Освенцима і Затору» — яка затверджувала авторитет Габсбургів на цих землях. Так чи інакше, Австрія взяла участь також у Третьому поділі Речі Посполитої, приєднавши до Галіції решту Малопольщі, зокрема Краків, і поділивши коронний край на західну і східну частини, що визначило вигляд провінції до 1918 року.

Але здається, що не тільки 150 років політичної спільності під окупацією об'єднують ці землі. Адже, якщо уважно роззирнутися, Галіція досі наявна по обидва боки кордону: у назвах торгових марок і періодичних видань, у кулінарних рецептах і делікатесах, у літературі, архітектурі та брендингу. Хоча історичні реалії відходять у минуле, бренд Галіції залишається актуальним, а його головні PR-менеджери — це самі галіційські містечка, які без слів розповідають свою легенду, сховану за завісою сучасності.

Львів і Краків, міста центрального значення східної і західної частини провінції, були безумовними осередками політичного, культурного й наукового життя. Це там засідав сейм, виникали наукові товариства, виходили перші національні періодичні видання, а серед розмаїття кав'ярень, клубів і салонів вирувало товариське життя. Та в маленьких містечках, на дві-три тисячі мешканців кожне, будні минали по-іншому.

Типова архітектонічна структура галіційського містечка походить із середньовіччя і спирається на традицію Магдебурзького права. У центрі розташований видовжений прямокутний ринок — розширена вулиця, з обох боків забудована одно- і двоповерховими будинками з крамницями та майстернями внизу і житловими приміщеннями нагорі. Посеред площі найчастіше містилася ратуша, а на розі ринку й одної з поперечних вулиць — головна церква. Довколишні вулички, перехрещуючись, надавала плану міста вигляду шахової дошки. На ринку відбувалися щотижневі та щомісячні ярмарки — місця обміну не тільки товарами, а й звичаями та інформацією.

Найвиразнішими ознаками містечка були багатонародність і багаторелігійність. На невеличкій території уживалися українці, поляки, вірмени, роми, караїми та, звісно, євреї. Останні отримали у Східній Галіції привілей — міщанський статус, якого давно вже не мали у королівських містах Західної Галіції, — тож могли становити до сімдесяти відсотків усього населення містечок. Власне, ідея релігійної толерантності була одним із найважливішим елементів австро-угорської пропаганди в Галіції. Гарантоване право на сповідання національних релігій і пов'язаний із ним дозвіл на будівництво сакральних будівель, безумовно, вплинули на вигляд містечок у провінції: їхніми невід'ємними елементами були греко-католицька церква, «костел» і синагога, а іноді ще й святині караїмів і вірмен. Багато з них уже зруйновано, але деякі — хоча й давно видозмінені та перероблені під інші потреби — досі сором'язливо проглядають крізь сучасну забудову.

Міста, наче живі організми, народжуються і вмирають, дихають і хворіють, а ще — мають мову, якою розповідають свої історії.

Кажуть, добра їжа об'єднує, і досвід Галіції — яскравий приклад цього. Адже галіційська кухня — це справжня мозаїка з традицій різних народів, що мешкали на цих землях. Зараз її вповні можна вважати культурною спадщиною, а в XIX столітті це була реальність, на якій виростило — вигодувалося — не одне покоління. До кулінарного розмаїття Галичини докладалися Підгалля, Гуцульщина, Краків і Львів. Значну роль тут відіграв Відень, який додав аристократичного шарму до традиційних рецептів, — так у назвах страв закарбувалися імперські впливи: віденський сирник, яйця по-віденськи, шніцель і штрудель, навіть булочки імператора Франца. Досі популярні бейгли — кругла єврейська випічка з маком, кунжутом або сіллю — і торт Захер з абрикосовим мармеладом та шоколадною глазур'ю, названий на честь австрійського кондитера.

Та, мабуть, найбільш вдячним ґрунтом для закріплення галіційської фантазії стала література. XIX століття було часом виникнення в Галіції національних рухів, у які активно ангажувалася інтелігенція, тож природно, що розвивалася писемна творчість, поставали періодичні видання (як-от українські «Русалка Дністрова» та «Слово», польський «Czas» чи єврейський «Der Israelit»), з'являлися зіркові автори. І всі ці спільноти ділили одну міську територію. Образ цього майже міфічного простору, де різні народи й релігії живуть ніби «під одним дахом», а водночас у своїх окремих світах, став своєрідним канонам. А історії, із яких автори сплели цю

галіційську фантазію, залишили слід у реальному просторі міст.

У нижній шухляді свого глибокого письмового стола батько зберігав стару і гарну мапу нашого міста.

То був цілий том пергаментних аркушів *in folio*, які, початково з'єднані шматками полотна, утворювали величезну настінну мапу у вигляді панорами з пташиного польоту.

Повішена на стіну, вона займала собою майже весь кімнатний простір і відкривала далекий вид на всю долину Тисмениці, що хвилясто звивалася блідо-жовтою стрічкою, на все Поозер'я широко розлитих мочарів і ставків, складчасті передгір'я, що тяглися на південь, спершу з ріденькими, далі з усе густіше збитими докупи пасмами, шахівницею круглястих пагорбів, усе менших і невизначніших у міру того, як відступали до золотавої й димної мли горизонту. З тієї бляклої периферійної далечини виринало місто, що росло вперед ще не розрізняваними комплексами, суцільними блоками й масивами будинків, перетятими глибокими ярами вулиць, аби при наближенні ще проявитись окремими будівлями — зображених із гострою графічною виразністю об'єктів, що розглядаються крізь бінокль.

Так Бруно Шульц описує рідний Дрогобич у збірці «Цинамонові крамниці». Письменник походив із сім'ї асимільованих євреїв, його батько торгував шовком, а мати була дочкою торговця деревиною. Він виріс у будинку № 10 на Ринковій площі, де на першому поверсі містився сімейний магазин текстильних виробів. Це і є ті самі вулиця Крокодилів і цинамонова крамничка. І хоча світ його оповідань — сюрреалістичний, художньо деформований і міфологізований, за описами з них можна із заплученими очима ходити реальним містом, а юний герой проводить читача дрогобицькими вуличками краще за будь-якого гіда.

Історії галіційських містечок — лише один із прикладів того, як може до нас промовляти урбаністичний простір. Адже міста, наче живі організми, народжуються і вмирають, дихають і хворіють, а ще — мають мову, якою розповідають свої історії. Ми зчитуємо ці оповіді в деталях фасадів, пам'ятних табличках, бруківці й цеглинах із фабричними печатками, вивісках і назвах вулиць, зрештою, у самих мешканцях. Деякі міські історії трагічні, а деякі завершуються щасливо, одні давні й напівзабуті, інші — ближчі та зрозуміліші. Доки місто стоїть, доти нашаровує пласти своїх оповідань, і ми самі стаємо частиною його легенди. Тож, починаючи чи продовжуючи знайомство з містом, слухаймо нових і старих історій із каміння й заліза.

Текст створено за підтримки проєкту Оксфордського університету «Нові горизонти науки й релігії у Східній Європі», профінансованого фондом Джона Темплтона (The John Templeton Foundation). Думки, висловлені в тексті, належать авторові й не обов'язково збігаються з поглядами фонду.

The creation of this text was supported by the University of Oxford project 'New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe' funded by the John Templeton Foundation. The opinions expressed in the publication are those of the author(s) and do not necessarily reflect the view of the John Templeton Foundation.

ЮЛІЯ КАРПИЦЬКА

28 ЛИПНЯ 2021